

Архимандрит Серафим

Единственото позволено осъждане

Светите отци и ересите

Най-добрите синове на Христовата Църква, светите отци, отдавна са се постарали да отворят очите на правилно вярващите, за да виждат ясно кой стои зад ересите. Св. Атанасий Велики, самоотверженият борец срещу най-ужасната заблуда на древността – арианството, на право пише: “Всяка ерес има за баща на своята измислица дявола, който се е отклонил открай време и се е превърнал в човекоубиец и лъжец. Като се срамува да произнесе неговото ненавистно име, ереста лицемерно взема върху себе си прекрасното и по-високо от всичко име на Спасителя, събира изречения от Писанията,... скрива обаче истинския им смисъл и накрая, като утаи с хитрина изобретената от нея измислица, сама става човекоубиец за въведените [от нея] в заблуда” (1).

И тъй, зад всяка ерес се крие сатаната. Щом е така, явно е, че не само не е грях осъждането на ереста, а напротив, то е свещен дълг на православно вярващите, стига само те да не са ръководени при това от греховни подбуди на лична мъст, злоба, корист и др.

Но не е ли все пак добре да имаме мир с еретиците и да не създаваме разпри на религиозна почва? – В обикновения живот, по гражданска линия, ние сме длъжни да живеем в мир с всички човеци (срв. Евр. 12:14). Но това не означава, че трябва да изпадаме в безразличие към вярата си и да се влияем от лъжеученията. Подтиквани от злия дух, еретиците са обикновено много настъпателни. Ние трябва да браним от тях своето свято Православие, а не безучастно да им позволяваме да откъсват членове от св. Православна Църква и да ги правят сектанти и еретици, служещи на чужди интереси...

Господ не ограничава свободата на човешката воля. Той допуска и ересите, както допуска и дяволът да действа. Но познаващият гибелността на лъжеученията не може да бъде равнодушен към тяхното незаконно разпространяване сред православните християни. Той е длъжен да отвори очите на близките си по вяра, за да не попаднат в примките на лукавия. В това отношение като най-добър пример могат да ни служат Божиите угодници. Те старателно избягвали да критикуват ближните си за нравствените им немощи и същевременно чрез борба и критика предпазвали и себе си, и околните от ересите като от смъртоносна болест. Те не осъждали никого освен себе си, когато се касаело за виновност в нравствената област. И обратното, не допускали никой да ги подозира дори в най-малко отклонение от Православната вяра. Толкова бдителни били те в старанието си да бъдат до смърт верни на Христа и св. Православие!

Разказва се за преп. Агатон следното: Веднъж той бил посетен от някои братя. Те знаели за голямата му святост, били чували за великото му смирение и решили да го подложат на изпитание. Затова му рекли:

— Отче, мнозина се съблазняват от тебе и казват, че ти си бил горд, че си презирал другите и не си ги считал за нищо. Също така ти непрестанно си злословел по адрес на братята.

Мнозина твърдят, че тайната причина на това поведение била твоята блудна страст. С цел да прикриеш собствения си порочен живот, ти постоянно си се занимавал с клеветене на другите.

На това старецът смирено казал:

— Съзнавам, че имам в себе си всички тия пороци, в които ме обвинявате.

И като помълчал малко, коленичил пред посетителите си и им рекъл:

— Умолявам ви, братя, молете се усърдно на Господа Иисуса Христа за мене, нещастния, да ми прости многото мои тежки беззакония!

А братята продължили:

— Няма да скрием от тебе и това, че мнозина те смятат за еретик.

Като чул тия думи, св. Агатон скочил и решително възразил:

— Макар и да ми тежат на съвестта много грехове, но не съм еретик!

Братята се почудили на тоя отговор, паднали в нозете на великия старец и го помолили:

— Отче, кажи ни защо ти никак не се смути, когато те обвинявахме в разни пороци и грехове, а обвинението в ерес те ужаси?

Старецът им отвърнал:

— Първите обвинения в грехове аз приех по две причини: първо, за да придобия по тоя начин смирение; и второ, за да нямате вие за мене погрешно мнение, че съм праведник. Ние знаем, че спасението е в смирението. Нашият Спасител Иисус Христос претърпя всичко, когато евреите Го обсипваха с укори и клевети. Така Той ни остави пример за подражание... Но обвинението в ерес аз не мога да приема, а го отхвърлям с омерзение, защото ереста е отчуждаване от Бога. Еретикът се самоотлъчва от Живия и Истински Бог и се съединява с дявола и неговите ангели. Отлъченият от Христа няма вече Бога, Когото да моли за греховете си и затова погива. Разбира се, ако еретикът искрено се обърне към вярата, пазена от истинската света Вселенска Църква, той ще бъде приет от благия и милостив Изкупител! (2)

До нас са стигнали от древността множество авторитетни свидетелства за това, как са гледали на ересите и на еретиците светите отци.

Св. Антоний Велики съветва: “Не греша във вярата, за да не се прогневи против тебе нашият Създател! Онзи, който не държи правата вяра, приготвя храна за незаспиващите червеи и жертва за княза на адските тъмници” (3).

Св. Ефрем Сирин пък, който ни е научил на чудните молитвени думи: “Господи, дай ми да виждам моите грехове и да не осъждам брата си!”, сам постоянно е осъждал еретиците! За него знаем, че той през целия си живот се борел с враговете на Христовата истина. В края на живота си, желаейки да внуши на своите ученици ревност за запазването на правата вяра, която винаги горяла в неговата душа, им казал: “Нито денем, нито нощем – казвал той – през целия си живот аз никого не съм злословил (осъждал) и откакто се помня, с никого не съм се

карал. Но непрестанно съм се борел в църковните събрания срещу отстъпниците от вярата. Вие знаете, че и стопанинът на овцете бие кучето си, ако то, виждайки как вълкът се приближава до кошарата, не скача и не лае против него” (4).

Св. Епифаний Кипърски е казвал на своите ученици: “Бягайте от всички ереси като от зверове, изпълнени със смъртоносна отрова!” (5)

Авва Геласий с безчестие изгонил еретика монофизит Теодосий от килията си. А когато последният с хитрост се домогнал да стане йерусалимски патриарх, авва Геласий не се уплашил от това, а продължавал да не го признава и не му се подчинил. Той предпочитал да страда за истината, отколкото заради земни изгоди да отпадне от нея (6).

Блажени йероним пише за себе си: “Аз никога не съм щадил еретиците и всякак съм се стараел, щото враговете на Църквата да бъдат и мои врагове” (7).

Благият св. Серафим Саровски, който се обръщал към посетителите си с нежното обръщение: “Радост моя!”, в същото време бил крайно строг изобличител на отстъпилите от Православната вяра (8).

Много поучителен за нас е примерът със св. Петър, архиепископ Александрийски и неговото отношение към еретика Арий, изобретателя на най-пакостната за Църквата ерес в древността – арианството.

Арий бил учен александрийски презвитер. Под влияние на някои гностически възгледи, той започнал да проповядва учение, противно на Евангелието – че Христос не е истински Бог, нито е Син Божий, съвечен и събезначален на Отца, а някакво най-висше първо творение Божие, някакво оръдие, чрез което Бог сътворил света. С това си лъжеучение Арий накарнявал богооткровената вяра в Св. Троица, подронвал авторитета на Свещ. Писание и подкопавал учението за изкуплението, съгласно което само Иисус Христос като Бог и въплътен Син Божий е могъл да изкупи целия човешки род от греха, проклятието и смъртта. Защото твар не може да изкупи тварите, или, както казва Псалмопевецът, човек не може да изкупи брата си, нито да даде откуп Богу за него (Пс. 48:8).

Св. архиепископ Петър забелязал неправомислието на Арий, многократно го мъмрел, вразумявал, изобличавал и съветвал, но напразно. Арий упорствувал в своята ерес. Тогава праведният архиерей го низвергнал от сан и го лишил от общение с Църквата.

По това време избухнало гонение от страна на езическата власт против християните. Жертва на гонението станал и архиепископ Петър. Той бил хвърлен в тъмница. Арий сметнал, че това е сгодният момент да бъде реабилитиран. Тайното му намерение било след смъртта на архиеп. Петър той да се възкачи на Александрийския престол. Затова изпратил двама презвитери, приближени на светителя, да ходатайствуват за него, като засвидетелствуват, че той уж се е покаял и отказал от погрешните си възгледи. Същата нощ св. Петър имал видение в тъмницата. Сам Христос му се явил и му открил, че Арий неискрено се кае и че не бива да бъде приеман в общение с Църквата.

На другия ден двамата презвитери влезли в тъмницата при архиепископ Петър и смирено го помолили да прости на Арий. Блаженият Петър със сълзи на очи им отговорил: “Мили мои

чеда, вие не знаете за кого ме молите, като се застъпвате за този, който разкъсва и още дълго ще разкъсва цялата Христова Църква. Аз обичам своите овци и се моля усърдно на Бога да им прости греховете и да ги спаси. Но Арий отхвърлям, понеже Бог го е отхвърлил! Не моят, а Божият съд го отлъчи от Църквата. Той хули пречистата тайна на Пресветата Троица!” След това добавил: “Не мислете, че аз съм немилостив към Арий и че съм жесток към съгрешаващите. Извършеният по човешка немощ грях, дори и най-голям да е той, е много по-малък от греха на еретика Арий!”

След това архиереят им открил как Сам Христос му се явил тая нощ, облечен в скъсана риза. Обзет от благоговееен страх, Петър го запитал: “Спасителю, кой Ти раздра ризата?” Господ му отговорил: “Безумният Арий! Той отдели от Мене много Мои люде, които Аз Си придобих със Своята кръв. Но ти внимавай! Не го приемай в църковно общение, макар и да те молят за това, защото той замисля враждебни неща против Мене и против Моите люде! Не допускай в стадото вълк, преструващ се на овца!” (9)

Най-поучителното за нас в това видение е Христовото отношение към еретиците. То ги определя като Божии врагове. Щом възплътената Любов не търпи еретиците и учи православния архиерей да отлъчи Арий от Църквата, кои сме ние да покровителствуваме враговете на Божествената истина и да се отнасяме със снизходително разположение към тях! Те раздират Христовата Църква. Затова трябва да бъдат отстранени от нея, щом не се каят!

Св. Петър умрял мъченически през 311 г., а Арий бил осъден на Първия Вселенски събор през 325 г. като непоправим еретик.

Случаят с Александрийския архиепископ св. Петър има и други поучителни страни. Православната Църква по негово време се намирала в много сложна обстановка. Тя била от една страна силно разклащана от бурите на езическите гонения, а от друга страна срещу нея се изправила опасната ерес на Арий, печелеща все повече привърженици. Арий не бил езичник, а християнски свещеник! Той бил учител на вярата в своята енория, само че погрешно схващал тайната на Христа.

“Какво от това?”, биха казали днес мнозина, които не разбират, че Църквата не е земна организация, допускаща разни мнения по даден въпрос. Тя е Божествен институт, основан върху абсолютната и задължаваща богооткровена истина, – че Иисус от Назарет е Христос, Месия, Синът на Живия Бог (срв. Мат. 16:16). Земните организации имат земни платформи и могат да си оспорват взаимно превъзходството. А Църквата Христова е единствен по рода си Богочовешки организъм без равностойни съперници. Тя е съкровищница на откритите от Бога тайни на вярата, възвестителка на богатата вест за спасението, раздавателка на благодатта и пътеводителка към небето. Тя не е разпространителка на човешки учения, та да влиза в компромисни съюзи с разни земни религиозни сдружения. Тя има Бога Отца за Законодател (срв. Изх. 20:1-17), Бога Сина – за Учител (срв. Мат. 23:8) и Бога Дух Свети – за Осветител (срв. 1 Петр. 1:2; 2 Сол. 2:13). Каквото е открито от Бога, само него тя приема. Еретическите мнения решително отхвърля, понеже те препречват пътя на спасението. Ето защо св. архиепископ Петър не можел да влезе в компромисен съюз с Арий. Последният бил хитър и гъвкав. Той се представял лукаво пред архиерея, че иска да има мир с него уж в името на общоцърковния интерес. Пред общия враг – езическото – той предлагал обединяване на кривомислещите ариани с православните християни. Той все едно че казвал на светителя: “Пред нашите очи

става гонение. Ето, ти си арестуван. Мнозина от повереното ти паство загинаха мъченически. Бива ли сега, когато сме изправени пред такава съдбоносна опасност за Църквата, да се караме помежду си за нашите разномислия? Нали вярваме в Христа, макар един тъй, а друг по-иначе! Нали не Го отричаме, както Го отричат езичниците! Аз съм готов в нещо да отстъпя. Направи и ти компромис и ще се обединим! По-добре ли ще е езичеството да ни унищожава? Ако добием подир обединението мнозинство, по-успешно ще му се противопоставим и ще го победим!”

Но верният на Христа архиерей не мислел така. Той ясно съзнавал, че едно обединяване с ереста означава не прираст на Църквата, а вътрешно разложение, водещо към гибел. Защото ереста е дяволски бацил, който разлага, убива, унищожава...

Езичеството гонело християните отвън, но вътрешно ги сплотявало. На вид то намалявало броя на вярващите, като създавало много мъченици. Но чрез кръвта им, чрез невинните им страдания и чрез възвишения им пример то по обратен път способствувало за разрастването на Църквата, както добре е забелязал това Тертулиан, като е казал: “Кръвта на християнските мъченици е семе за разпространение на християнската вяра”. На мястото на един умиращ мъченик се явявали стотици, а понякога хиляди нови привърженици на Христа. Залезващите в гоненията мъченици изгрявали като звезди в страната на вечния живот, тъй че те всъщност не гинели, а постигали победоносно крайната цел на човешкия живот – спасението на душата (срв. 1 Петр. 1:9). Така езическите гонения в края на краищата се оказвали, противно на намеренията на безбожните императори, полезни и за Църквата, и за нейните членове.

Не така е било с ересите. Те не способствували за разцвета на Църквата, защото я разяждали отвътре. Те крадели овце от Христовото стадо и ги извеждали от църковната кошара, за да ги предадат на вълка дявол. От това се получавало и количествено оскъдняване на Църквата откъм членове, и вечна гибел на напусналите я.

Св. архиепископ Петър разбирал с богопросветения си ум всичко това и по тая причина не можел да не осъди Арий и неговата пъклена ерес. Той не разчитал на човешко мнозинство, каквото би могло да се получи от евентуалното обединяване с Арий и неговите привърженици, а разчитал само на Христа Бога и на Неговата Божествена помощ, проявявана по чуден начин толкова пъти в превратната история на Църквата. Още при основаването ѝ от Христа, когато тази Църква се състояла от малцина вярващи и имала за свои бъдещи кормчии само 12 апостоли, и то неуки, неподготвени, слаби хора – Божият Син им казал: Не бой се, малко стадо! Понеже вашият Отец благоволи да ви даде царството (Лука 12:32). И ето – тези 12 души с Божията помощ победиха света и разпространиха навсякъде Евангелието. Силата на Църквата е в истината, а не в мнозинството; в Божията благодатна подкрепа, а не в ловката дипломатия; във верността към Христа, а не в компромисните съглашателства.

Много пъти в историята на Църквата се е случвало ереси да завладяват огромни маси народ, а православните да се броят на пръсти. И въпреки това истинските християни не се обезсърчавали, а оставали верни на Христа докрай. От житието на Цариградския патриарх св. Никифор Изповедник знаем колко вреди е нанесла иконоборческата ерес на Православната Църква в пределите на Византийската империя. Мнозина от православните епископи били изпращани на заточение и мъчени там с глад и жажда. А народът бил превъзпитаван в еретически дух. Виждал това св. патриарх Никифор, който все още се държал на своя престол поради големия си авторитет, и със сълзи непрестанно се молел на Бога да запази Църквата Си

и да съхрани Своето словесно стадо от еретическата зараза. Той викал при себе си мнозина измежду православните, увещавал ги и ги наставлявал да не се съединяват с еретиците, а да се пазят от техния порочен квас и от змийската им отрова. Също ги насърчавал да не падат духом поради гоненията и да не се боят от онези, които могат да убият тялото, но не и душата. Ако ще подир ереста да тръгнат и царят, и всички други, ако ще да останат съвсем малцина с истината, и тогава верните в Православието не бива да се колебаят, а да знаят, че Господ одобрява не мнозинството, но гледа милостиво към онзи, който се бои и трепери от Неговото слово (срв. Ис. 66:2). Такъв Му е по-скъп от множеството хора, които пренебрегват Божия страх. На униващите свои привърженици патриархът повтарял Христовите думи: Не бой се, малко стадо! Понеже вашият Отец благоволи да ви даде царството (Лука 12:32). За своята вяроност на Православието св. Никифор бил свален от патриаршеския престол и пратен на заточение, дето и умрял през 828 г. (10)

Св. Максим Изповедник също ни е оставил висок пример на безстрашие и готовност за страдания и смърт в името на Божествената Истина. Той се опълчил и срещу императора, и срещу патриарха, увлечени в монотелитската ерес, написал изобличително съчинение против нея и въпреки жестоките заплахи, въпреки несправедния съд и грубите изтезания, не преставал безстрашно да поддържа православните си убеждения. Арестуван, безсъвестно оклеветен като уж предател на отечеството и враг на царя и подло подведен под най-тежка отговорност, св. Максим, съзнавайки своята невинност, само тежко въздъхнал и казал: “Благодаря на моя Бог, че съм предаден във вашите ръце и по несправедни обвинения съм разследван, та чрез всичко това да се очистят моите волни съгрешения и пороците на моя живот!”

Увещаван многократно, подкупван с ласкателства и подмамван със съблазнителни обещания от името на царя, той твърдо заявявал: “Всички небесни сили не биха ме убедили да сторя това, което иска царят. Какво извинение ще представя – не казвам пред Бога, но дори пред моята собствена съвест, ако заради слава и нищо не струваща човешка почит се отрека от правата вяра, която спасява обичащите я!”...

За своето доблестно изповедничество св. Максим пострадал тежко: отрязали му езика и двете ръце. Изпратен на заточение, той прекарал няколко години в страшни тъмнични условия и най-сетне починал, за да се прибере в тихите чертози на царството Небесно. Той умрял в 662 г. (11)

Забележително е това, че всички светци от всички векове, изправени пред изпитанието – или да направят компромис със съвестта си и да приемат лъжата на ереста, за да получат известни земни облаги, или да се противопоставят на компромиса с риск да загубят живота си, винаги са предпочитали смъртта пред примамливите перспективи на съглашателството.

Тежко било през XVII век положението на православните руси от западните и югозападните краища на Русия, когато силната римокатолическа пропаганда под покровителството на благоприятни за нея исторически обстоятелства въвлекла в уния множество православни християни. Тогава се подвизавал по тия места св. преподобномъченик Макарий Каневски. Той учел всички да не отстъпват от св. Православна Църква. Като игумен на Овручския манастир той се грижел да опази повереното му братство в Православната вяра и действително направил своята обител крепост на Православието. Подканван от римокатолическите мисионери да приеме заедно с целия манастир унията с Рим и да се подчини на папата, той смело отговорил:

“Какво общение можем да имаме ние с вас? Вие изоставихте каноните на Вселенските събори, приехте проповедта на неправдата и вместо да бъдете под главенството на Господа Исуса Христа, се подчинихте на един земен властелин!” (т. е. на папата). Така той останал докрай непреклонен и умрял мъченически. За неговата вярност на Истината Господ го удостоил с нетление и с църковно прославение, и то само 10 години след страдалческата му конична, последвала в 1678 г. на 7 септември (12).

За нас, днешните православни християни, поставени пред опасната примамка да влезем в единение не само с римокатоличеството, но и с всички други ереси на нашата съвременност, и дори с всички нехристиянски религии в света – особено ценно ръководство представлява знаменитото “Завещание” на големия руски светец преподобни Теодосий Печерски († 3 май 1074 г.). Това Завещание било отправено до киевския княз Изяслав Ярославович, когото хитри папски пратеници се опитвали да привлекат към римокатоличество наскоро след официалното отпадане на Рим от православната вяра в 1054 г. Ето неговото съдържание:

“Господи, благослови! Трябва да ти кажа нещо, боголюбиви княже! Аз, Теодосий, негоден раб на Пресвета Троица – Отца, Сина и Светаго Духа – съм роден в чистата Православна вяра и съм възпитан в доброто и учение от православните мои родители – баща и майка. Пази се, чедо, от кривоверците и от разговори с тях, защото те са напълнили и нашата страна! Възможно е да спасиш душата си само ако живееш според Православната вяра. Защото няма друга вяра по-добра от нашето чисто свето Православие. Ако живееш с тази вяра, ти не само ще се избавиш от грехове и вечни мъки, но ще станеш и участник на вечния живот и безкрайно ще се радваш със светиите. А ония, които живеят в друга вяра, не ще видят вечния живот. Не подобава, чедо, и да хвалиш чуждата вяра. Който от нас хвали някоя чужда вяра, той все едно че хули нашата. Който пък хвали и нашата вяра, и чуждата, той е двоеверец и е близо до ерес!

И тъй, чедо, пази се от тях и винаги стой за нашата Вяра! Не се побратимявай с тях, но бягай от тях и се подвизавай в нашата Вяра с добри дела! А милостиня прави не само на своите по Вяра, но и на друговерците. Ако видиш някого гол или гладен или изпаднал в беда – дори да е той евреин (юдеин) или турчин (мохамеданин), или латинянин (римокатолик) – ти бъди милосърден към всекиго, избави го от беда, доколкото можеш, и не ще бъдеш лишен от награда пред Бога, защото Сам Бог в тукашния живот излива Своите милости не само върху християните, но и върху неверниците (срв. Мат. 5:45). За езичниците и за друговерците Бог се грижи в този живот, но в бъдещия те ще бъдат чужди на вечните блага. А ние, ако живеем според Православната си вяра, и тук получаваме всички блага от Бога, и в бъдещия живот ще получим спасение от нашия Господ Исуса Христа.

Чедо! Дори да ти се наложи да умреш за светата наша Вяра, смело върви на смърт! Така и светиите са умирали за Вярата, а сега живеят в Христа.

Ако видиш, чедо, че друговерци (и инославни – в ск.н.) спорят с някой православен и искат с измама да го откъснат от Православната Църква, ти помогни на православния! С това ще избавиш агне от устата на лъва. Ако ли пък премълчиш и го оставиш без помощ, това е все едно да отнемеш от Христа една изкупена от Него душа и да я предадеш на сатаната.

Ако някой ти каже: “И вашата, и нашата вяра са от Бога”, ти, чедо, му отговори така: “Кривоверецо, нима ти и Бога смяташ за двоеверец?!” Не чуваш ли какво казва Писанието: Един е Господ, една е вярата, едно е кръщението! (Еф. 4:5) (13).

БЕЛЕЖКИ

1. Св. Афанасій Великій. Къ епископамъ Египта и Ливіи – окружное посланіе противъ аріанъ. – Творенія. Ч. II, Св.Троицкая-Сергіева Лавра, 1902, стр. 1.
2. Епископъ Игнатій (Брянчаниновъ). Отечникъ, стр. 45-46.
3. Пак там, стр. 2.
4. Из завета на св. Ефрем (у А.К.Соколов. Жизнь и труды св. Ефрема Сирина – предисловіе къ Твореніямъ св. отца нашего Ефрема Сирина, ч. I, Сергіевъ Посадъ, 1895, стр. 47).
5. Епископъ Игнатій (Брянчаниновъ). Отечникъ, стр. 102.
6. Пак там, стр. 79-80.
7. Блаж. Иеронимъ, Беседа противъ пелагіанъ, прологъ 2. – Творенія. Ч. V, Кіевъ, 1910, стр. 135.
8. Архим. Серафим. Св. Серафим Саровски, стр. 176-184.
9. Св. Димитрій Ростовскій. Книга житій святыхъ на мѣсяць ноемврій, день 25, Москва, 1897, стр. 547-554.
10. Св. Димитрій Ростовскій. Книга житій святыхъ на мѣсяць іуній, день 2, Москва, 1898, стр. 31-32.
11. Св. Димитрій Ростовскій. Книга житій святыхъ на мѣсяць іануарій, день 21, Москва, 1897, стр. 465-499.
12. Протоиерей Евгений Барщевский. Св. преподобномученик Макарий Каневский, архимандрит Овручский, Переяславский Чудотворец. – В: “Журнал московской патриархии”, №10, 1978, стр. 66-69.
13. Виж: Александръ Нечволодовъ. Сказанія о русской землѣ. Ч. I, 1913, стр. 291.

Съдържание

© 2001—2005. Православна беседа. Части от четивата могат да се цитират при посочване на адреса на сайта (<http://pravoslavie.domainbg.com>). Цялостното преиздаване на текстове в печатно тяло или в електронен вид — само с писмено разрешение от редакцията.